

*ГЛУХА Г. Я., кандидат економічних наук, доцент
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля
Україна, м. Дніпропетровськ*

ОСВІТА У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЗРОСТАННЯ

Соціально-економічний розвиток останніх десятиріч характеризується подальшим підвищенням ролі людського фактора. Це пояснюється ускладненням умов глобальних трансформацій, різким зростанням темпів його зміни та жорстокістю конкуренції на світових ринках. Усе це призвело до пошуку нових резервів та шляхів стимулювання економічного зростання.

На думку багатьох авторів, саме в «людському ресурсі» приховані найбільші резерви для підвищення ефективності функціонування сучасної економіки, його вважають найціннішим ресурсом.

Необхідно відзначити, що найбільш поширена у сучасних дослідженнях ендогенна теорія зростання базується на доведенні ендогенності фактора технічного прогресу, який у неокласичних теоріях вважався екзогенним. Ендогенність технічних змін, згідно з теорією, пов'язана з людським капіталом (він характеризує обсяг знань та практичного досвіду людини), ендогенний характер якого, у свою чергу, визначається розвитком освітньої системи та державної політики стимулювання наукових досліджень. Основним висновком таких теорій є пряма залежність економічного зростання від приросту людського капіталу.

Україна серед тих країн, які мають значний людський потенціал, тільки його потрібно раціонально використовувати. Людський капітал – міра втілених у людині природних здібностей, таланту, рівня освіти, кваліфікації, професійного досвіду, стану здоров'я, якості харчування та їх здатність приносити дохід [1]. Можна виділити такі основні активи людського капіталу, як знання (загальна освіта, професійна підготовка, самовдосконалення), здоров'я, мотивація, ділові і суспільні риси, володіння економічно важливою інформацією [2]. На нашу думку, до цього переліку необхідно додати наукові дослідження, які є важливим двигуном технічного прогресу.

При розрахунку інвестицій у людський капітал окремо необхідно враховувати та аналізувати витрати на освіту. Вони є

найпоширенішим і найважливішим видом інвестицій у людський капітал. Освіта є основою кваліфікованого і продуктивного працівника. Також велике значення мають витрати на охорону здоров'я. Добре здоров'я – результат витрат на профілактику захворювань, медичне обслуговування, дієтичне харчування та поліпшення життєвих умов – продовжує тривалість життя, підвищує працездатність і продуктивність праці. Не менш важливе значення мають витрати на наукові дослідження.

Необхідно констатувати, що в Україні все ще на низькому рівні, порівняно з країнами з високим рівнем розвитку людського капіталу, перебуває фінансування освіти та охорони здоров'я. Проте ці показники є важливими: за результатами наукових досліджень на міжнародному рівні їх зміна впливає на очікувану тривалість життя населення та інші демографічні показники, які теж є важливими індикаторами оцінки соціально-економічного розвитку країни.

У середньому, за період з 2006 р. в Україні витрати бюджету від загального обсягу видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення складають 21 %, на охорону здоров'я – 3,1 %, на потреби житлово-комунального господарства – 0,2 %. Загальний розмір видатків на соціальні потреби в Україні складає менше 40 %. Проте, у більшості країн із розвиненою ринковою економікою їх величина є приблизно 60 % від витрат державного бюджету [3].

Проаналізувавши дані щодо обсягів бюджетного забезпечення освіти, які становили відповідно за роками: 2009 р. – 65,831 млрд. грн., або 6,29 %; 2010 р. – 77,323 млрд. грн., або 6,56 %; 2011 р. – 79 млрд. грн., або 6 %; 2012 р. – 92,1 млрд. грн., або 6,99 %, відзначимо, що обсяг видатків з кожним роком збільшувався. Але збільшення носило більше номінальний характер – відношення видатків на освіту до ВВП коливається у незначних межах. Причина – в інфляційних процесах, а не у реальному зростанні фінансування освітньої галузі [4].

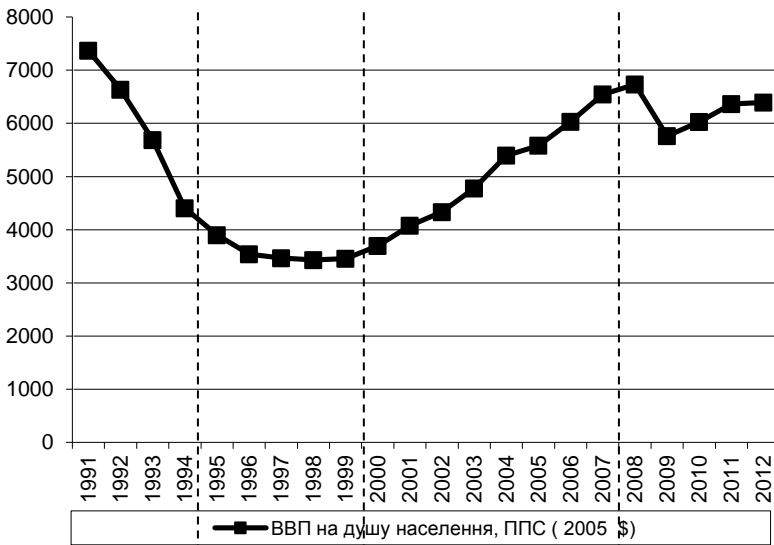
Незважаючи на те, що Україна відстає від розвинених країн за показниками витрат на населення і сферу здоров'я, відбуваються певні позитивні зрушення стосовно розвитку людського потенціалу, які позначилися при визначенні Індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП) [5, с. 136].

На міжнародному рівні значна увага приділяється Індексу розвитку людського потенціалу та іншим показникам, що пов'язані із соціальною сферою. Галузі соціальної сфери є механізмом відтворення й амортизації людського капіталу, який є частиною національного багатства та найважливішим фактором економічного

зростання країни. Інвестиції в людський капітал, крім соціальних ефектів, завжди передбачають вартісний ефект для особи, яка їх здійснює.

Для працівника мотивацією до підтримки здоров'я та отримання освіти й формування професійних навичок є диференціація його доходів. Для фірми, що вкладає гроші в розвиток персоналу, мова йде про підвищення продуктивності праці. Для суспільства в цілому ефект виражається в підтримці конкурентоспроможності національної економіки й зростанні ВВП, тобто інвестиції в людський капітал – це вигода не лише для працівника, але й для економіки країни і суспільства в цілому.

На рис. 1 наведено взаємозв'язок циклічних змін інвестицій у людський капітал та ВВП на душу населення в Україні на різних етапах розвитку. До розгляду береться період з 1995 р., оскільки у період з 1991 до 1994 рр. відсутні офіційні дані щодо багатьох показників української економіки.

Період	1995–2001	2002–2007	2008–2013
ВВП на душу населення	→	↑	↓
Відношення інвестицій у людський капітал до ВВП	↓ ↑ з 1999	↑ → з 2003	↑
Відношення витрат на охорону здоров'я до ВВП	↓ ↑ з 2000	↑ → з 2003	↑
Відношення витрат на освіту до ВВП	↓ ↑ з 1999	→ ↑ з 2005	↑
Відношення витрат на дослідження та розвиток до ВВП	→	→	→

Рис. 1. Взаємозв'язок циклічних змін інвестицій у людський капітал та ВВП на душу населення в Україні (розроблено автором на основі даних Світового банку [6])

Виявляється тісний зв'язок між динамікою ВВП на душу населення в Україні та відношенням інвестицій у людський капітал у ВВП, коефіцієнт кореляції складає 0,72. Найбільший показник кореляції (0,82) – з відношенням витрат на освіту до ВВП. Визначено, що кореляція з відношенням витрат на освіту до ВВП збільшується із часовим лагом. Вона досягає максимуму (0,90) теж при трьохрічному інтервалі запізнення. Будь-якої кореляції з відношенням витрат на дослідження та розвиток до ВВП стосовно України виявлено не було.

Таким чином, зважаючи на важливість для економіки будь-якої країни підтримання сталого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку, політика спрямована на підвищення показників людського розвитку може у майбутньому стати важливим поштовхом для економічного зростання в країні. Натомість недостатній рівень розвитку людського капіталу, пов'язаний, у першу чергу, з недостатнім фінансуванням, перешкоджає структурним реформам у країні, блокує інноваційний потенціал та гальмує технічний прогрес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк Ю. П. Людський капітал та вплив його глобального переливу на соціально-економічний розвиток [Електронний ресурс] / Ю. П. Гуменюк. – Режим доступу: [http:// ena.lp.edu.ua](http://ena.lp.edu.ua).
2. Лемішко О. О. Інвестиції в основний капітал та їх вплив на економіку України / О. О. Лемішко // Фінанси України. – 2007. – № 7. – С. 46–61.
3. Павлюк Т. І. Тенденції соціально-економічного розвитку: мікро- та макроекономічний аспект / Т. І. Павлюк // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 3(69). – С. 162–169.
4. Хайнацька Ю. Ю. Аналіз фінансування видатків на освіту в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Хайнацька, Т. А. Гордєєва. – Режим доступу: [http:// intkonf.org/ haynatska-yuyu-gordeeva-ta-analiz-finansuvannya-vidatkiv-na-osvitu-v-ukrayini/](http://intkonf.org/haynatska-yuyu-gordeeva-ta-analiz-finansuvannya-vidatkiv-na-osvitu-v-ukrayini/).
5. Русіна Ю. О. Індекс розвитку людського потенціалу як стратегічний елемент концепції людського розвитку / Ю. О. Русіна // Вісник КНУТД. – 2012. – № 2. – С. 133–137.
6. The World Bank. World Development indicators [Electronic resource]. – Mode of access: [http:// data. worldbank. org/ data-catalog/ world-development-indicators](http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators).